

Kerekasztal

Esküvő női szemmel – rítusok, szokások, változások

2023. február 18.

Örmény Kulturális Központ

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői:

Simonovics Ildikó művészettörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum szakmuzeológusa,

Birinyi József néprajz- és népzene kutató, filmrendező, a Tradíció és Divat mozgalom 1990-es kezdeményezője

Moderátor:

Major Gyöngyi a Kortárs Női Reflexiók Fóruma elnöke

Major Gyöngyi

Szeretettel köszöntök mindenkit! Köszönöm Simonovics Ildikó művészettörténésznek, a Magyar Nemzeti Múzeum szakmuzeológusának és Birinyi József néprajz-, népzene kutatónak, filmrendezőnek a Tradíció és Divat mozgalom 1990-es kezdeményezőjének, hogy elvállalták felkérésünket erre a kerekasztal-beszélgetésre. A Házasság hete alkalmából aktuális téma a nő, a nőiség helyzete. A következőkben a menyasszonyságra, a menyasszony kitüntetett szerepére fókuszálva vonunk le következtetéseket az egykori királyi, nemesi házassági ceremóniák, népszokások, polgáriasult szokások, valamint az öltözködés – és különösen a menyasszonyi pompa funkcionalitása – alapján a nőiség lényegéről, a házasságban betöltött szerepéről. Az öltözködés gazdag tematikáját az est végén egy olyan divatshow-val illusztráljuk, melyben a látványon túl a női létezés, a nőiség manifesztációját igyekszünk felmutatni, amiben gondos nyomozással akár a női bölcsesség hagyományának nyomaira is bukkanhatunk.

A Házasság hetében indokolt lehetett volna az alkalomról egy házaspár megszólaltatásával megemlékezni, mi azonban ettől most eltekintünk, ugyan a kerekasztalnál helyet foglalók is rendelkeznek házassági tapasztalatokkal, de inkább foglalkozunk a nő kezében lévő olyan különleges lehetőségekkel, feladatokkal, amelyek egy házasság összetartásában meghatározóak lehetnek azzal együtt is, hogy mindig kettőn áll a vásár.

Induljunk ki az esküvőből! Ez az az alkalom, amin a menyasszony a főszereplő. Mindenki a menyasszonyt várja, rá kíváncsi, a menyasszony van fókuszban. Ott van ugyan a vőlegény is, akit szintén szeretünk, de nem ő van a figyelem középpontjában. Az esküvőn minden a menyasszonyról szól. A kikérés, a menyasszony vagy cipőjének elrablása, a menyasszonytánc, menyecsketánc, a költeménybe illő váltott öltözetek. A csodálatos, „aranykorában” lévő menyasszonyt szeretné mindenki meglátni. Az örömszülők pedig – társadalmi presztízsük szerint, időnként azt meghaladva – igyekeznek a reprezentáció, a pompa iránti igényt kellőképpen ki is elégíteni.

Látható, hogy az esküvőn tulajdonképpen minden a nőről szól. Jogosan kérdezhetjük tehát, hogy mindez miért alakult így? Egyáltalán, mindig így volt ez? Vagy folyamatosan alakult

ki az esküvőn a női dominancia? Ez a jelenség egy maszkulin világban egyenesen paradoxnak tekinthető. Az esküvő, a házasság nyitánya a nőt ünnepli. Úgy is mint menyasszonyt és úgy is, mint menyecskét. Lényegi tehát a kérdés, vajon miért éppen a nő van középpontban?

Vajon nem egy nagyon mély üzenet jelenik meg ebben, ami éppen arról szól, hogy ki a nő? Vajon nem éppen a női lét jelentőségét mutatja ez a kultúráktól függetlenül még mindig élő szokás? Vajon nem azért ünnepeljük a nőt, mert az esküvőn feltárulkozó (közös) jövő az ő kezében van? Vajon nem ez a női lét lényege, a jövő, az emberi folytonosság kézben tartása? Általánosságban talán azt mondhatjuk, hogy a nő kiemelt szerepének az ünnepe ez; a jövő iránti felelősséget tudatosító rítus.

Megkerülhetetlen hangsúlyozni annak fontosságát, hogy az esküvőn a nő van a középpontban, s a jövő éppen annak a függvénye, hogy mennyire tud benne maradni egy nő (feleség) ebben a fókuszban. S valóban felvethetjük a kérdést, hogyan tudhat a nő megmaradni ebben a középpontban, illetve miért van realitása annak, és mik lesznek majd a következményei, ha kiesik ebből a középpontból.

Az esküvő – mint attrakció – azt a pozíciót mutatja, amelyet a nő kézhez kap a férfival való kölcsönös elköteleződéssel. Kérdés, hogyan tudja a nő ezt az erőt, ezt a varázserőt, amit menyasszonyként kap, megtartani egy életen át. A menyasszonyság fogalma olyan lényegiséget hordoz, hogy amennyiben ezt a mélységet megértjük, akkor önmagában a létezés, az élet, és azt gondolom, hogy a házasság esszenciáját is megértjük. Talán kimondhatjuk azt is, hogy akkor válik igazán működőképesé egy házasság, ha a nőnek sikerül megmaradnia abban a fókuszban, amit leginkább a „menyasszonyi pompa” szimbolizál. Valljuk be, ez nagyon nem egyszerű kihívás. Éppen ezért szeretnénk azt, ha ez a mai este arról is szólna, hogy miképp tarthatja meg egy nő élete végéig ezt a menyasszonyi ragyogást. Következésképpen talán azt is felvethetjük, hogy az öltözködés, az elegancia miért sokkal-sokkal több, mint egyszerű funkcionalitás. Az maga az élet szépségének, csodájának kommunikációja.

És mégis, miért veszítjük el a szépség iránti felelősségünket? Miért van az, hogy az esküvőn még minden nőnek kulcskérdés a tündöklés, aztán lassan miért kezd elhalványulni ez az igény?

Nyilván ez egy társadalmi súlyú probléma, s egyáltalán nem kizárólag a nők felelőssége. És egyáltalán nem szeretnénk a nőket tovább terhelni, de azt gondolom, hogy ebből a megközelítésből is érdemes a nőkérdés problematikáját újragondolni. Hogyan válhat tehát egy *Királylányból igazi Királynő*? Mert talán nem túlzás azt állítani, hogy éppen ez a házasság tényleges kihívása. A királynővé válás. A (női) társadalomé pedig annak megértése, hogy ebben az értelemben mit jelent ez a királynőség.

Egy idézettel szeretném felkonferálni a beszélgetést. Pilinszky János a pszichológusokról a következőket mondta: *„Nagyon nagy terheket raktok az emberekre, azt hirdetitek, hogy minden emberi problémának van megoldása. Ezzel sikerül elérnetek, hogy az emberek többsége úgy érzi, csak ő olyan hülye, hogy nem tudja megoldani a szexuális problémáit, a szüleivel való viszonyát, a házasságát, az egzisztenciális ügyeit, a politikai orientációját, és összeomlik. A valóságban – mondja Pilinszky –, az élet dolgainak többsége nem megoldható, legfeljebb jól, rosszul elviselhető. Óriási a különbség közöttünk. Ti úgy gondoljátok, hogy az életben problémák vannak, és megoldásokra van szükség. Én meg úgy gondolom, hogy az életben tragédiák vannak, és irtalomra van szükség.”*

Pilinszky gondolatiságában a pszichológia mint tudomány végletes állásfoglalásával szemben egy másik véglet jelenik meg, én pedig a kettő között a középutat (női utat) hangsúlyoznám. Ez pedig éppen az esküvőből érthető meg. Az esküvő/menyasszonyság azért annyira fontos, mert ez az a pillanat – pillanatnyi szerep –, amelyben fel lehet majd a későbbiekben oldani az élet minden fájalmát és tragédiáját. Az a pillanat, amelyben az élet teljességgé varázsolható. A női bölcsesség ünnepe. Számomra az esküvői pompa az élet ünnepe. A nő feladata pedig éppen az, hogy megőrizze ezt: az élet szépségét és gazdagságát. Ez a női méltóság lényege, amit a menyasszonyság ragyogóan kifejez. Éppen ezért hallatlanul fontos a Magyar Nemzeti Múzeum Menyasszony-projektje.

Simonovics Ildikó

Nem térek ki arra, hogy honnan jött a „Magyar Menyasszony”-kiállítás ötlete, ez most végülis részletkérdés. Azt viszont hangsúlyozom, hogy valóban egy széles közönséget szeretnék megszólítani. Lényegi az ötszáz éves távlat. Végül is a Victoria and Albert Múzeum 20. kiállítása is csupán 250 évet ölel fel. Én másban gondolkodom. Nem csak a ruhákban. Tehát nem esküvői ruhakiállítást szeretnék, hanem egy kultúrtörténeti, társadalomtörténeti és nőtörténeti aspektussal rendelkező kiállítást. Nem titkolt szándékom, hogy 500 év esküvői szokásait mutassuk be a Kárpát-medencén innen, különböző társadalmi rétegeket, különböző felekezeteket és népcsoportokat is megmutatva. Ez persze összességében vállalhatatlan elképzelés, mégis kísérletet teszek rá 800 négyzetméteren.

Az 500 évet az indokolja, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum textilgyűjteménye őrizi a Magyarország legrégebbi menyasszonyi ruhájának tartott öltözetet, és ez nem más, mint amit a hagyomány szerint Mária királyné viselt II. Lajossal kötött házassága alkalmából. Az anyaga egy zöld, nagyon szép selyembrokát, arany paszomány díszítéssel, a Mariazellben fennmaradt ruha eredetével Dózsa Katalin – a hazai viselettörténészek nagyasszonya – foglalkozott. A ruhák szabását és anyagát is tanulmányozta, amire különösen a 1930-as és '50-es évek között, Habsburg környezetben a különböző egyházaknak ajándékozott főúri vagy uralkodói öltözetek kínáltak lehetőséget. Ezek általában koronázási ruhák, illetőleg menyasszonyi ruhák. Így került például Sissi ruhája a Mátyás-templomba. Ott őrzik, és egy pluvialé lett belőle. Mária és Lajos ruháját egyszerűen megőrizték olyannak, mint amilyen 1522-ben az esküvőn volt. Mivel ez Európa második legrégebbi öltözete, úgy gondoltam, hogy ez fogja kijelölni a kiállítás kezdő dátumát, és az 500 éves időhatárt. Divattörténészként természetesen nem vállalkozhatok egy ekkora munkára, ezért hat kurátorral dolgozom együtt és húsz szakértő ír tanulmányt, különböző szakmai megközelítésekben, a demográfustól a néprajzostól és kultúrantropológuson át a művészettörténészig. Így sok-sok nézőpont jelenhet meg a kora-újkortól egészen máig, az esküvői szokáskörre összpontosítva.

A 21. században egyre inkább úgy tűnik, hogy mi mindannyian királylányok vagyunk. Már a kislányokat is annak nevelik a szülők – mármint ahol lehetőség van rá –, minthogy a kis királylányt a tenyerükön hordozzák az apukák és az anyukák. Gyerekközpontú lett az egész mai társadalom. Az esküvő, a házasságkötés is elképesztően túldimenzionált pompával, a környezetnek, extrovertáltan valósul meg. Ezt a kifelé élést most a social media nagyon felerősítette, s a hagyományos, úgynevezett átmeneti rítusból a legfényesebbet, az esküvőt kiemelten jeleníti meg. Egyébként mindig is a családok reprezentációs eseménye volt. Manapság a menyasszony szépségét igyekeznek fölülreprezentálni – adott esetben az anyagi

helyzethez képest lényegesen drágább esküvőt tartva, drágább ruhában felvonulva. Egyébként ez mindig is így volt. Most azonban a felvételek által még azok is láthatják a pompát és a menyasszony szépségét, akik az esküvőn nincsenek jelen. Ma mindez énközpontú, régen viszont a menyasszonyoknak nem volt nagy beleszólásuk egy esküvő menetébe. A különböző társadalmi rétegek különböző szokásai diktálták a ceremóniát, az öltözködési kódrendszert. Hajdan királynőnek lenni egyáltalán nem volt annyira jó, mert a régi házasságok bizony elrendezettek voltak, és az összedott fiatalok nagyon sokszor az esküvőn találkoztak először. Hogy az ő életük mennyire volt boldog? És hogy mennyire éltek boldogan – mint a népmesékben, a tündérmesékben –, amíg meg nem haltak?

Van, akinek sikerült. Éppen Mária – aki kijelölte a kiállításunk kezdetét – és II. Lajos szerelmesek voltak egymásba. Ez nem volt teljesen egyedülálló régen sem, mert például József nádor és Alexandra Pavlovna is szerelemre lobbant egymás iránt. Tehát az elrendezett házasságok nem azt jelentették, hogy a fiataloknak nem adatott boldog pillanat, hogy nem alakulhatott ki abból szerelem. Ma már a házasságokat zömében szerelemből kötjük és a 20. század második felének, és aztán a 21. századnak a nagyon erős, individualizált látásmódja hozza azt, hogy igen, itt királynőket ünneplünk, és ez a nőnek a nagy napja. Összességében ez egy hatalmas reprezentáció. Nagyon-nagyon túlreprezentálunk, vagy éppenséggel önkifejezünk. Ez régebben nem így volt. A társadalom egy szokásrendbe illeszkedett, aminek megfelelően az egyén fölött a szokások domináltak. Aztán az egyén egyre inkább kezdett diszponálni, s mostanában a szokások kezdenek egyre jobban háttérbe szorulni és kiüresedni. Egyébként éppen most érzékelhető egy visszafordulás, egy neokonzervativizmus. Bizonyára azért, mert nincsenek fogódzók. Az esküvő egyike az átmeneti rítusoknak. Olyan sorsforduló, amikor az egyik létállapotból átkerülünk egy másikba. A néprajz ezekből hármat különböztet meg az ember életében. A születést, az esküvőt és a halált. Ebben az esküvő az egyedüli, amiben cselekvőképés az, akit ünnepelnek, akit átkísérnek az egyik létből a másikba; tehát a legénylétből a férjilétbe, a leánylétből az asszonyi létbe, és ezért a családoknak is, meg az egyénnek a legfényesebb pillanata ez. Az ünnep jelentősége pedig igényli a közösség jelenlétét. Ez mindenkor kiemelkedő lehetőség volt két család – legyen az uralkodói vagy parasztcsalád – fúziójának reprezentációjára.

Gyöngyi, egy mondatodra visszatérnék. Ez az ünnep nem fenntartható állapot. Nem lehet az egész életünk egy merő ünnep. Boldognak lenni nem egy tartós dolog, szerintem nem egy állapot, hanem inkább pillanat. Éppen azért lehetünk boldogok, mert ezek nem állandó, hanem kiemelkedő pillanatok. Szerintem jó dolog, hogy van esküvő, jó dolog, hogy van egy ilyen nagy nap. Én is megéltem, el is váltam, de ez attól még nem azt jelenti, hogy arra a nagy napra ne úgy emlékeznék vissza, mint amikor angyalszárnnyon repdes az ember. Aranyba meg tiarába öltözik, és királynővé válik.

Birinyi József

Nagyon érdekes gondolatok vetődnek fel. Minden menyasszony szép, a menyasszonyi állapot egy kitüntetett állapot. Ilyenkor minden nő ragyog. A természetben azonban kódolva van egy hölgy pozíciója a házasságban is, mivel a feleség pusztán jelenlétével is hat a férjére. Tehát ha nem szólal meg, ha nem látjuk a teljesítményét, akkor is az aurájával, a kinézetével, az öltözetével is hatást gyakorol. Ezt nagyon fontos hangsúlyoznunk. Utalhatunk továbbá Arnold van Gennep francia etnográfus, folklorista kutatóra, aki az átmeneti rítust tanulmányozta, elméletét dolgozta ki. Minden ünnep egy rákészülésből, szisztematizálásból,

nagyon szigorú rendből, írott és íratlan törvények sorozatából tevődik össze, ami persze attól függ, hogy milyen közösségről, vagy milyen családról beszélünk. A nekikészülődés szigorú „rendje” után jön az a pillanat, amiről itt most szó van, amikor kimondják a boldogító igent, az átmenet „káosza”, amelyben minden lehetséges, majd azt követően jön az életfordulók legragyogóbb rítusnak lecsengetése, a „rend” minden korábbinál szigorúbb visszaállása. Ez az esküvő, a lakodalom a megfelelő szertartásokkal. A rítus után pedig az ünneplés következik, a varázslás, a szerencsekívánás, az ajándékozás. Azután elindulnak a hétköznapok, a szent után a hétköznapi, profán. Az ünnep és a hétköznapok viszonyáról egyetértünk. Legutóbb a Luca-nap kapcsán mondtam egy televíziós nyilatkozatban, hogy nem vagyok híve a kijelölt ünnepeknek, mert minden nap királynak, királynőnek kellene lenni. És – amint Gyöngyi mondta – kettőn áll a vásár. Megtartani a királynői állapotot és a pompát, ehhez óriási varázslat és erő kell. Ennek a képessége a párban, a családban, a környezetben van. Együtt kell fenntartani ezt az állapotot.

Egy egész életre meghatározó példát említenék. Focisérüléssel voltam kórházban 20 évesen, amikor az egyik szobatársamhoz látogatási időben megérkezett a felesége. A férjétől öt évvel fiatalabb, ötven év körüli hölgy volt, fantasztikus tartással, szépséggel, kisugárással, szeretettel, amely benyomást tett rám, az akkor 20 éves lényemre. A házaspár az évtizedes közös élet után is „királynő és király” őszinte szerelemmel vagy talán szeretettel viszonyult egymáshoz. A mai napig nem felejtettem el! Akkor azt mondtam magamban: én is ilyen kapcsolatot szeretnék, 30-40 év után én is így szeretnék a párommal élni. Látszott a szeretet közöttük. Igen, amikor a szerelem szeretetté alakul át... Ez mindkettőjükön múlik. Amint a népdalszöveg is mondja – „*Megrakják a tüzet, mégis elaluszik, nincs az a szerelem, aki el nem múlik...*” Triviális igazság. Kinél előbb, kinél utóbb következik be. Azonban az igazi művészet az, hogy a szerelmet, a boldog és felfokozott utódló együttléteket miképp tudjuk minél tovább megőrizni, majd szeretetté alakítani.

Az ünnepek a profán köznapokat hierofániaként döfik át, kijelölt pontként, kapaszkodó pontként. A görögök mondták, hogy „a tánc és a zene a szerelem eszköze”. Amikor a kicsi gyerek énekelni tanul, táncol, mozog, játszik, párt választ, kapuzik, az is már a szerelemre való felkészülés. Hosszú rákészülés előzi meg a rítus lényegének bekövetkezését, az „átmenet pillanatát”, az egybekelést, az Isten és közösség, családok előtt szentesítő boldogító igen kimondását, a lelket és testet ünnepre öltöztetve, pompázó menyasszonyi ruhában. Egyébként az ünnepen a vőlegények is megpróbálnak helytállni, jóllehet a fiúk annyira a ruházkodásra nem is figyelnek. De nekünk is fontos, hogy jól érezzük magunkat és magabiztosak legyünk olyan öltözékben, amivel megtiszteljük az ünnepet, életünk párját, a társat, az alkalmat, a szentesítő közösséget.

Régen az arisztokrácia nő és férfi tagjai egyaránt díszesen öltözködtek: selyemben, bársonyban, brokátban jártak. Fontos volt a pompa. Később, a különböző íratlan és írott elvárások, ruharendeletek írták elő a polgárságnak a sötét színű posztót, gyapjú anyagból készült öltözeteket. Ekkor kezdődik a férfiak visszafogottsága. A vőlegény tulajdonképpen ezt a fajta tradíciót, a sötét színű ruhát viszi ma tovább. Manapság tényleg a menyasszonyon van a világ szeme. Ő az, aki a párt és a családot, az esküvőt öltözetével reprezentálja.

A falusi, hagyományos közösségek különböző népviseleteinél láthatjuk a hatalmas pártákat, amelyek az eladósorba kerülés hirdetői. „Itt vagyok, figyelj rám!” – mert a nőnek el kell kelnie. Minél előbb. Gondoljunk a farsangi vénlánycsúfoló szokásokra, amelyekben pellengérré tették a házasulandó korú, de a házasságok fő időszakában férjhez nem menő

lányokat. A néprajzi vizsgálatokból látszik, hogy a nagylánnyá válkozás után, viszonylag fiatalon már elvárta a közösség a férjhezmenetelt. A mai statisztikák azt mutatják, hogy a házasságba lépő nők kora egyre magasabb. A hagyomány szorítása megköveteli az adott közösség a fiatal lány „tisztségét”, szüzességét, ezért is jónak tartották, ha minél előbb elkel. A népviselet, a ruha mint speciális kommunikációs eszköz jelezte a lány, a menyasszony, az asszony státuszát is. A fiatal hölgyeknek az eladósorba kerülése a polgári szokások miatt a bálókban is szükségessé tette, hogy öltözetükkel tűnjenek ki, információt adjanak magukról. A különböző színek még azt is jelezték, hogy hányadik bálon szerepelnek. A fehér színű menyasszonyi ruha mint a szüzesség, tisztaság jelképe – viszonylag későn jelent meg a hagyományos közösségekben. A paraszti társadalomban a 19–20. század fordulóján pl. Kalocsán még fekete volt a menyasszonyok ruhája. Polgári közvetítéssel, hatásra, mintára lesz fehér a menyasszonyi ruha. Előtte azonban sok helyen a fekete, a zöld – általában a sötét színű menyasszonyi ruhák domináltak –, mert hagyományosan a paraszti közegben a legszebb – az ünneplő – ruha sötét színű volt, és nem fehér. Ráadásul ezek az ünneplők voltak adott esetben a halotti ruhák is. Tehát a kelengyeládától egészen a koporsóig elkísérte viselőjét a ruha.

A városi öltözködési kódex valamelyest mindig is eltérő volt. Régen is a pasztell és a harmonizáló, egymáshoz közeli színek domináltak. Az idősebb kor felé haladva vagy életforduló állapotváltáskor – jegyesség, házasság, özvegység... – esetén is – a szín sötétedik. Minél egyszerűbb egy kultúra, minél földhöz közelebb, annál rikítóbb, gazdagabb a színvilága, annál csiricsárébb. A Bosnyák téri piacon reggelente ma is lehet kulturális antropológiai vizsgálatokat végezni a ruházkodás alapján. Ha megnézzük a Galga-mentéről érkező paraszt néniket, kofákat – akik hozzák a tejfölt meg a zöldeket eladni – láthatjuk a kivetkőzés sorrendjét, állapotát. (A kivetkőzés néprajzi szakmai fogalom, amely azt jelenti, hogy a hagyományos viseletet milyen sorrendben hagyják el a közösség tagjai.) Nagyon érdekes azonban, hogy a ruha mindig is rangjelzés volt, és sok mindent elárult viselőjéről. Olvasata volt. A menyasszonynak is öltözködésével meg kellett felelnie ennek. A paraszti, főúri menyasszonyoknak, asszonyoknak eleget kellett tenni ruházkodásukkal a közösség írott és íratlan elvárásainak, diplomáciai, vallási és egyéb szempontoknak. Ezért voltak az uralkodói házasságok nagyon nehezek. Például szomorú történet Rudolf és Stefánia elrendezett házassága, amiben szerelem nem volt, csak nagyon-nagyon sok méltánytalan pillanat, ami tragédiába is fordult a végén.

Major Gyöngyi

Ezen a ponton csatlakoznék vissza a kiinduló gondolatomra, mert abban egyetérthetünk, hogy ma az esküvőn a menyasszony, a nő van kitüntetett helyzetben. A menyasszony és az ő ragyogása van a figyelem középpontjában. Az elején arra utaltam, hogy az életnek vannak ilyen nagy pillanatai, s ezekért megéri élni a mindennapokat. Az ünnepi ragyogásunkat valamilyen szinten azonban a hétköznapokban is megtarthatjuk. Azt gondolom, hogy ez az, ami a mai létezésben az egyik kulcsproblémája a nőnek. Annyi a teendő, vállalás, dinamika... Ráadásul kicsit túl is pörgetjük azokat a dolgainkat, amelyekben jól érezzük magunkat. Ezért aztán kifutunk az időből, s éppen arra nem marad már időnk, hogy feldolgozzuk az idő múlását, a száguldását. Ezért tényleg kiesünk majd abból az emelkedett állapotból, amelyet menyasszonyként megélhettünk.

Simonovics Ildikó

Persze hozzátennem, hogy nem csak a nő pörög. A férfi is, sőt még a kapcsolatok is. Tehát igazából az egész társadalomnak ez a túlpörgése, az életünk felgyorsulása az oka annak, hogy nincs lehetőségünk arra, hogy a kiegyensúlyozottságot megtartsuk, hogy belső nyugalomban ragyogjunk. Jóllehet, ez sem lehetetlen. Előbb-utóbb eljön az embernek az az életszakasza, amikor már ténylegesen kezd befelé figyelni, és amikor figyelmet fordít már arra, hogy megtalálja belső egyensúlyát. 20 évesen sem régen, sem ma nem kérdés még. Az idő haladtával – a korrallal – azonban egyre inkább azzá lesz. Én például éppen ezt gyakorlom. Nem azért, mintha én most olyan nagyon ragyognék, de azért tudok néha ragyogni, és ez szerintem abból adódik, hogy úgy ébredek reggelente, hogy hálát adok. Ez egy mantra mindazokért a dolgokért, amiért hálás lehetek. Amikor erről a huszoneves lányomnak mesélek, akkor következik a reakció: „*jaj, jaj, jaj, hagyjál már!*” Pedig neki is vannak rosszabb pillanatai, és akkor mégis jól jön a megnyugtató mantra. Nem feltétlenül pszichológushoz kell járni. Rengeteg dologgal tudjuk gyógyítani, tuningolni magunkat, még ha nem is az a célunk, hogy folyamatosan ragyogjunk. Amit József mondott arról a párról ott, a kórházban, az szerintem kivételes dolog. A pároknak a mai világban – ebben az őrületben – nagyon nehéz megőrizniük ezt az állapotot. Olyanok vagyunk, mintha kozmikus viharban lennénk nap mint nap. Ez túlmutat magán a házasságkötésen. Ennek a népmesei „boldogan éltek, amíg meg nem haltak” történetnek pedig az is a része, hogy egykoron sokkal rövidebb ideig éltek, tehát a házasság sem volt olyan hosszú. Régen 20-30-40 évet éltek meg. Volt házasság, amelyik egy-két évig tartott. Addig pedig tényleg lehet boldogan élni. A viccet félretéve, régen a mozaikcsaládság is szinte gyakoribb volt, mint ma. Például József nádornak végül a negyedik házassága lett sikeres, mert sorra haltak ki mellőle a nők.

Birinyi József

Mégpedig természetes halállal.

Simonovics Ildikó

Hát igen, nem lefejezés miatt. Semmelweis előtt a gyermekágyi lázba és a gyermekszülésbe rengeteg nő halt bele. A férjeket pedig – mint Mária és II. Lajos esetében – Mohács vitte el. Az, hogy a szülésbe nem kell belehalni, az már 20-21. századi állapot. Nyilván a szokások is ezeket a változásokat követik. Egyes szokások már nem tarthatók egy adott közösségben, egy adott életminőségben, egy adott szituációban. Folyamatos a változás.

Számomra közeli hozzátartozóm halála kapcsán derült ki az, hogy egyszerűen nem tudtam, hogyan kell gyászolni. S így merült fel bennem, hogy egy falusi közegeben mindennek megvan a forgatókönyve. A gyászban itt ülnének mellettem a siratóasszonyok, és tudnék sírni. És nem kéne gondolkodnom. Egyébként pedig éppen azért van ez a sok új vallás, és azért hiszünk a jósnőkben, a boszorkányokban, a különböző távolkeleti bölcsességekben, mert elvesztettük a biztonságot. Elvesztettük a hitünket, amit régen pontosan a vallási közösségek, ezek a zárt és szabályokkal, szokásokkal rendelkező közösségek adtak meg. Az individuum a 19. század szüleménye. Kiszakadtunk a közösségből. Most aztán azt csinálunk, amit akarunk. Persze, mindent máshogy csinálunk, mint az elődeink. Senkire nem én fogom vetni a követ, de lássuk be, ez a folyamat egy gyökértelenséghez vezetett. Szükséges a hit, meg kell találnunk valamiben, mert az jelenti a kapaszkodót.

Amikor a főigazgató úr megkérdezte, hogy Ildikó, mi a célunk és mi az üzenetünk a Menyasszony-kiállítással, azt mondtam: „Főigazgató úr, ezen még fogok gondolkodni.” De hogy tudok-e olyan üzenetet megfogalmazni, hogy miért házasodjon ma össze két fiatal, az kérdés. Ennek az üzenetnek az ódiúmát nem veszem magamra. Az viszont egyértelmű mindannyiunknak, a házasságkötéseknél is látjuk, hogy egyre többen keresik az utat vissza a gyökereikhez. A *Magyar Menyasszony* honlapján látjuk a történeteket. Fiatal lányok veszik elő anyjuk ruháját és öltik fel – kis átalakítással. Egyre többször látható, hogy az anyukának vagy a nagymamának a csipkékjét, a ruhájának egy részletét vagy a pártáját vagy a mirtuszkoszorúját veszik fel, vagy annak egy változatát, egy mai ötvösművész által készített diadém formájában. Ez is egy kapaszkodó. Visszanyúlunk a családukhöz, hogy kapjunk valami stabilitást ebben az örületes, örvénylő, felgyorsult világban, a hitehagyott mindennapokban. Szerintem ezek azok az elemek, amelyek ténylegesen meg tudják adni a ragyogást. Vissza szeretnénk szerezni ezeket a kötelékeket. Egyébként maga a házasság és az esküvő, az jó dolog.

A '30-as években egy drámában volt a párbeszéd, amiben a fiatal hölgy azt mondja, hogy ő alig várja, hogy megkérjék a kezét és megházasodhasson. Azonban igazából a lányt nem is az esküvő és a házasság izgatta, hanem az, hogy menyasszony legyen. Tehát ez a menyasszonyság lényege. Azt megélve lehet megőrizni a bennünk lévő királynőséget, majd aztán dédelgetni magunkban a mindennapjainkban.

Major Gyöngyi

Ehhez egyetlen gondolatot tennék hozzá. Ma az egyik legsúlyosabb gond a dinamikán kívül, a lecserélhetőség. Mindent lecserélünk, eldobunk, és ebbe még a női létezést is valamilyen szinten bele tudom érteni. Minden helyettesíthetővé vált.

Birinyi József

Még önmagunkat is lecserélgetjük, miközben Istent játszunk. Például a fiatal lányok a szépezzeti műtétet már húszéves korban elkezdik. Ez egy tragédia.

Simonovics Ildikó

Bár a divat most hoz egyfajta változást az újrahasznosítás, a környezettudatosság és etikus termelés kapcsán. Próbálunk természetes alapanyagokból dolgozni, a régit fel-felújítani, tehát azért van egy ilyen természetközelséget promotáló vonulat is. De ez egyelőre szélesebb társadalmi rétegre nem szűrődött át, ott még nem vált divattá ez a szemlélet.

Major Gyöngyi

A lecserélhetőség paradigmája fenntarthatatlan. Nem lehet mindent kidobni, eldobni, lecserélni. Önmagunkat sem. „Menyasszonyságunkat” sem. Ezért kell ébren tartani önmagunkban az esküvői ragyogásunkat, még a halálunkon túl is. Egyébként ténylegesen lecserélhetővé leszünk mi magunk is. A megújulás képessége veszett el. Miközben általánosságban valóban, egyre többet beszélünk a megújulás fontosságáról, nagyon fontos lenne ezt önmagunkra is érvényesíteni. Újraaktiválni ezt a képességünket. Nekünk nőknek kellene nyomatékosítani, hogy az idő nemcsak lineárisan értelmezhető, hanem ciklikusan is. Azt gondolom, civilizációs gond a lecserélhetőség, az eldobhatóság, az egymásutániség logikája. Nagyon mélyre vezethet ez a gondolat. Nekünk nőknek kellene megélni, majd

sugározni a megújulás, a megújíthatóság, a ciklikusság szépségét. Ezzel – talán azt is mondhatom – éppen a (poszt)modernséget cserélnénk le, s térnénk vissza egy értékeket megőrizni képes paradigmához. Számomra ezért fontos a nőiség, az L’Eternel Feminin. Ez a leghatékonyabb eszközünk arra, hogy az elférfiasodott, nőietlenedett világot visszabilentsük egy élhető egyensúlyi állapotba. Ráadásul, ha ezt a megújulást sikeresen gyakoroljuk, máris királynők leszünk. És lecserélhetetlenek.

Birinyi József

Hadd mondjak egy viccet ezzel kapcsolatosan. A székely házaspár, Áron bácsi és Mari néni mennek az aranylakodalomkor a templomba. Mögöttük a rokonság. Mari néni nézegeti Áron bácsit, és azt mondja magában: Hát fess legény, még így 50 év után is. Odaszól neki: „Te Áron, mondd már, hogy szeretsz.” Áron bácsi húz egyet a bajuszának bal ágán, somolyog, nem szól semmit. Mennek tovább, odaérnek a templomkapuhoz. Recsegve kinyitják az ajtót. Mari néni csak nézegeti a férjét. „Te, Áron, ötven éve vagy a férjem. Mondd már, hogy szeretsz.” Áron bácsi pödörint a bajusza jobb oldalán egyet, de nem szól semmit. Majd odaérnek az oltár elé. Aranylakodalomkor 50 év után ismét ki kell mondani a megerősítő boldogító igent. Mari néni odafordul Áron bácsihoz: „Te, Áron, 50 évet voltunk együtt. Itt vagyunk az oltár előtt. Mondd már, hogy szeretsz!” Erre dacosan megszólal Áron bácsi: „Asszony, ötven évvel ezelőtt megmondtam, majd szólok, ha változik.”

Major Gyöngyi

Bocsánat, itt muszáj közbeszólnom, mert én is voltam menyasszony. A férjem anyukája mondta az esküvőnk után, hogy annyira szeretné most megállítani az időt. És ez olyan szép volt, és sajnos nem sikerült neki sem megállítani.

Birinyi József

Igen, az időnek, a beszédnek – szinte mindennek – más jelentése van a nő és a férfi számára. Erre mondjuk, hogy nemek közötti szemléletbeli különbség. A nőnek mindent ki kell mondani, meg kell beszélni, sokszor el kell mondani ugyanazt. De nem azért, mert nem érti, hanem azért, mert erre van igénye. A férfi pedig általában önrombolóan befelé fordul, és azt sem mondja ki, amit ki kellene mondani. Az esküvőn két világ, a nő és a férfi kel egybe, nekik együtt kell megtalálni a harmóniát.

Major Gyöngyi

Igen, fontos, hogy a nő és a férfi értse egymást. Fontos az empátia, a türelem, amit én a magam részéről az igényesség kategóriájába sorolok. Az elegancia része ez is. S talán ezzel van a legnagyobb gondunk manapság. Nincs időnk arra, hogy türelmesek legyünk. Ezért halványul el az igényességünk is. Manapság nem is tudom, hogyan kellene értelmeznünk az igényes nő, az igényes pár fogalmát.

Simonovics Ildikó

A szocialista időszak alapvetően nem tett jót az igényességnek. Ezzel persze együtt lehet születni, mármint az igényességgel és az ízléssel, de azért tanulható is. Az igényesség talán nem is annyira, az ízlés azonban neveléssel csiszolható. Nálunk az oktatási rendszerből hiányzik a vizuális kultúra tanítása. Egyébként a női igényesség kapcsán lényeges a társadalmi

konvenció is. Például az, hogy egy korban vagy társadalomban mikor számít már idősnek a nő. Mi már idősek vagyunk, és nekünk már bizonyos korokban nem lenne szabad felhívni magunkra a figyelmet. Régen a nő akkor volt a legrepresentatívabb, amikor az esküvőjén volt, illetőleg az első gyerek születéséig. Polgári környezetben talán a második gyermekig. A falusi társadalomban pedig éppen annak az asszonynak volt a legmagasabb státusza, akinek már volt gyermeke, mert ő már bizonyította azt, hogy fogadóképes, és nem is halt bele a szülésbe. Ezzel írta be magát a nagybetűs emberek közé, mint nő. Akkor – régen – ez jelentette a legnagyobb értéket, és ezáltal a legrepresentatívabban jelenhetett meg. Azután úgy tekintették, hogy a nő bevégezte a feladatát. S ehhez igazítva kellett öltözködni. Ha nem így tett, akkor megszólták, kinevették, megszégyenítették és kiközösítették. Akkor ez nagy büntetésnek számított. „Most mit teszi magát?” Az ő ideje már lejárt. Esetleg beteget ápolhatott még. Alapvetően ez a felfogás volt a háttérben. És azt kell mondanom, hogy ez a nézet vagy ez a gondolkodás nagyon nehezen kopik, és még mindig benne van a köztudatban. S ez még akkor is igaz, ha ma már az ötven az új harminc, a harminc az új tíz. Tehát fiatalodunk. A fiatalság kultuszát éljük. Mindenki húsz évvel fiatalabb akar lenni, mint valójában, és a társadalom egyébként erre egyre nyitottabb. És nemcsak nyitott, hanem elvárásá is vált, és innentől kezdve nem öregedhetünk meg. Ez a másik véglet, ami rengeteg frusztrációt jelent. Ez sem jó. Persze mi nem azért ülünk itt feketében, mert elmúltunk 35-40. Mert egyébként feketét polgári körökben az effektív gyász esetében viseltek. Az idősödő nők a különböző sötét színeket, tehát sötétlilát, sötétbarnát, sötétbordót, sötétzöldet viseltek. Ezek a színek voltak az idősödő nők színei. A színpompás látványruhák, látványos, szemet vonzó öltözetek a fiatal asszonyt illették meg és a fiatal lányokat.

Birinyi József

A Néprajzi Múzeumban dolgoztam, amikor egy külföldi filmezéssel eljutottam a bécsi Operabálba. Ott láttam, hogy teljesen természetes az, ha valaki az alkalmi vadászruháját, ünnepi népviseletét veszi föl a legrepresentatívabb ruhát követelő helyre. És senki nem szólja meg ezért! Mi több, megtiszteltetésnek, természetesnek veszik azt, ha stájer, bajor stb. ruhában jelennek meg. Vagy az echte viseletének alkalmi, ünnepi változatában. Ezzel szemben a Kárpát-medence mindig túlpolitizált volt. A szó szoros értelmében, hiszen ha valaki itt felvesz egy itteni, akár történelmi jellegű, középkorra, barokkra, reneszánszra utaló vagy úgynevezett „nemzeti”, népi ruhát, vagy abból újrafogalmazott öltözetet, akkor nem ritka eset, hogy kritika éri. Személy szerint, én mindenkinek a véleményét tiszteletben tartom, persze a véleményem nekem is megvan az ő véleményéről is, de tiszteletben tartom azt, hogy ő úgy látja. És még azt is elismerem, hogy esetleg azért nem tetszik neki, ami nekem, mert neki más az elképzelése, másképp szocializálódott. Legtöbbször azonban kiderül, hogy nincs is semmilyen élménye a hagyományos értékekről, alkotásokról, értékrendről. Ismeretlen világ számára. Számomra az, hogy ismerjük az elődeink életét, életvitelét, értékrendjét, alkotásait, a műveltség fontos, nélkülözhetetlen részét jelenti. Ennek az ismeretnek a birtokában tudjuk majd eldönteni, hogy mi az, ami aktuális abból, mi az, amiből meríteni tudunk, vagy amit meg tudunk újítani és tovább tudunk vinni, és a mai életünkben is funkcióval bír. Ez a gondolat vezetett engem akkor, 1990-ben, amikor a Tradíció Alapítvánnyal elindítottam a Tradíció Környezetkultúra Mozgalmat. Az első pályázat a *Tradíció és divat* volt, amire 336-an neveztek. Három kategóriát hirdettünk meg. Az első kategória volt a *Rekonstrukció*, történelmi, polgári és népi viseletek eredeti rekonstrukcióinak készítése, ami

nagy mesterségbéli tudást igényel, mert aki viselettörténettel foglalkozik, az tudja, hogy egy korabeli csizma, posztónadrág vagy selyemkelme előállítására nagyon speciális tudást igényel. Sajnos a tradicionális mesterségek többsége kihalófélben van. Ma már nagy kihívás, hogy valaki tud-e olyan T-szabású reneszánsz ruhát, lábbelit, kelmét készíteni, mint egykoron.

A második kategória a *Megújuló hagyomány* volt. Kicsit a bartóki hármasság mintájára kategorizáltunk. A megújuló hagyományban figyelembe kell venni, hogy a népviseletek közül a palócszoknya az egyedüli népi „miniszoknya”, amely térd fölé ért. Nagyon sok, vagy 60 méter alsószoknyát tekertek az alfelükre a nők, merthogy a középkorban és a népi gyakorlatban fennmaradt, minél testesebb, „derék” nőideált követték. Lehetetlen elvárni, hogy ez a mai hölgyeknek kényelmes, funkcionális viselet legyen. Sokszor látjuk kórus népzenei vagy táncos zsűrizésnél, hogy nagyon szép viseletben jönnek a fiúk, lányok. Keményített, nagy alsószoknyában, amelyekben nem tudnak leülni, mert a keményített ruha megtörik, tartás nélkülivé válik, azaz használhatatlan lesz a továbbiakban. Ezért találtuk ki a *Megújuló hagyomány* kategóriát. Frissítsék a ruhadarabokat a tervezők úgy, hogy azok funkcionálisak, viselhetők legyenek a mai körülmények között is, de a jellegzetességei a ruháknak maradjanak meg.

A harmadik kategória volt a legizgalmasabb, az *Ihlető hagyomány*, a „tisza forrásból” szabad merítés, amelyben történeti, népi, **polgári** viseletekből, ruhákból egy-egy motívumot, rusztikus anyagot vagy jellegzetes szabásmintát, bármilyen elemet szabadon kiemelve, átdolgozva önálló, új alkotássá varázsolnak.

A Budapesti Művelődési Központban került sor 336 ruha értékelésére. Nemcsak ruha volt, hanem ékszer, cipő, öv, táska, mindenféle kiegészítő. A legjobb, díjazott, Tradícióvédelemes darabokat a „TRADÍCIÓ és DIVAT” rendhagyó divatbemutatón 1990-ben mutattuk be a Gellért Szálló nagytermében. Kifutóra csak olyan ruha kerülhetett, amit lehetett viselni. A ruhához a tartás is hozzátartozik. Ha a legszebb történeti, népi ruhát valaki felveszi, és csak vonaglik benne, más tartással mozog, mint ami ahhoz illik, akkor nincs sok értelme, az a ruha karikatúrává válik, de ha valaki méltón viseli, a ruha életre kel, mai funkciót hordoz úgy, hogy hozza az elődök alkotó üzenetét is.

A harmadik kategória, az *Ihlető hagyomány* fantasztikus élmény volt. Van egy pár perces kis klip, amit annak idején felvettünk. És elindult egy reneszánsz. A két háború között Tüdős Klára, meg néhányan próbáltak hasonlót csinálni: a hagyományos motívumokat áttemelni a divatba. De visszamehetünk a nemzeti romantikáig, ahol politikai programként alakult ki az identitás erősítésére. A népies műdaloktól, a palotástól, a verbunk szalonváltozatáig azért, hogy a magyaros kerüljön fókuszba, ami megmaradt a hangszerekben, a cimbalomtól a tárogatóig, a cigányzenéig. A „tschárdás” és „Marischka” a német turistáknak máig ható módon működik, ami nem azt jelenti, hogy ma nincs, nem lehet hangsúlyos, funkcionális szerepe hagyományainknak, a megújuló hagyománynak, mert a „Világ nem arra kíváncsi, hogyan utánozzuk, hanem arra, mi mit adunk a világhoz”! A menyasszonyi ruhákban is kiemelkedő, varázslatos, hagyományból merített varázslatok, alkotások születtek, születnek.

Major Gyöngyi

Mielőtt megnéznénk a Birinyi úr által említett filmet a tradíció és divat kapcsolatáról, szeretnék kiemelni egy gondolatot. A legfontosabbnak tartom, hogy soha ne kerüljünk életidegen társadalmi értékrend szorításába. Olyan társadalmi értékek kelljenek, amelyek

biztos kapaszkodóink. Nagyon más világban élünk már mi is, ahhoz képest, mint amilyenbe beleszülettünk. Körülöttünk minden változik. Egy dolgot viszont nem engedhetünk meg. Nem szabad passzívan hagynunk, hogy az idő, az élet csak úgy átfolyjon rajtunk. Aktívan kell viszonyulnunk a saját életünkhöz, a környezetünkhöz, ahová születtünk. Talán mégis van felelősségünk a szépség iránt, amelybe beleszületünk, amely körülvesz bennünket.

Simonovics Ildikó

Tehát visszajutunk az igényességhez.

Major Gyöngyi

Igen.

Birinyi József

Mindig hangsúlyozom: *Örökségünk a ma élményével jövőnk alapja!* Kívánom a jelenlévő hölgyeknek, és azoknak, akik majd olvassák a beszélgetést, hogy mindenki próbálja megtalálni a maga szépségét. A saját egyénisége szépségét. Erdélyben egy 90 éves bácsival készítettem interjút. Az élet minden megpróbáltatása rajta volt az arcán, de csillogott a szeme, és mosolygott. Körülötte már mindenki kihalt. Minden oka meg lett volna arra, hogy pszichiáterhez menjen és egyéb szerekhez folyamodjon, hogy el tudja „viselni” saját maradványéletét. Ehhez képest csillogott a szeme és fantasztikus, optimista világlátása volt. Megkérdeztem tőle, hogy miért jó élni. Azt mondta: „Fiam! Azért vagyunk a világon, hogy az velünk szebb, jobb legyen, mint nélkülünk.” Tamási Áron azt írta, hogy „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Ez a gondolat is ebben a népi szemléletben gyökeredzik. Ennél szebben nem lehet megfogalmazni a küldetésünket. A nő mai és mindenkori küldetését sem. A csillogást, a ragyogást, a szépséget, a világra tekintést és leginkább azt, hogy szebb és jobb legyen velük a világ! Önző férfiként persze hozzáteszem, ez a mi nyugalomunk, örömünk, békénk is egyben. Ezt kívánom a kiállításhoz is Ildikónak, olyan legyen ez a kiállítás, hogy betekinthessünk félévezred menyegzői ruháiba, kultúrájába, és hosszú időre nyújtsa majd fogódzót mindannyiunknak.

Simonovics Ildikó

Szerintem a nőben az egyik legfontosabb, hogy mi nagyon tudunk szeretni, és nekünk nagyon fontos a kapcsolódás a családhoz, és adott esetben a környezetünkhöz. Azt gondolom, ez abszolút személyes, hogy esetemben például ott van a portásunk, Csaba. Csabának én vagyok a kedvenc munkatársa. Engem minden nap vár, hogy megérkezzek. Mindig elmondja, hogy „Ildikó, már érzem, amikor maga ott kint kinyitja az ajtót”. Ennek egyébként az az oka, hogy én mindig mosolygok. Teljesen mindegy, hogy milyen kedvem van. Algériában tanultam meg mosolyogni. Nyilván tudtam mosolyogni korábban is, kiskoromban is mosolyogtam, de azt, hogy ez mennyire fontos, azt Algériában tanultam meg. A szüleimmel kérkezve 14 évesen, bekerültem egy francia gimnáziumba, és egy szót sem tudtam franciául. Ott kezdtem el mosolyogni mindenkiére. Amikor bemegyek valahova, mosolygok, tehát valószínűleg kinyitom a szívemet, meg magamat az ott lévők felé. Nyílt szívvel közelítek. Szerintem ez nagyon fontos. És meg tudom nevetetni a pénztáros hölgyet is, miközben nagyon megorván húzza le nekem a tejet, a kenyeret, és egyre nagyobbra kerekedik a szám a pénztárgépen, ami ugye senkit nem dob föl. Őt sem, engem sem. Azért mégis tudunk

nevetni, és a mosollyal ragyogni is tudunk. Úgyhogy én ezt kívánom magunknak: mosolyogjunk minél többet, minden nehézség ellenére. Ezt tanítom a gyerekeimnek is, és ők is megtanultak mosolyogni.

Major Gyöngyi

Ez nagyon szép végszó.

Birinyi József

Klasszikus mondás, hogy az emberek között a mosoly a legrövidebb út, ha őszinte.

Major Gyöngyi

Igen. Köszönöm szépen, s akkor nézzük meg a filmet.

